

Restauratorių portretai: „Didžioji Madonų gydytoja“ Janė Bilotienė

Danutė MUKIENĖ

2008 m. vasarą Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centre užbaigtas restauruoti ir rugpjūčio 16 d. į Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią sugražintas šios bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“. Paveikslą restauravo 40 metų Lietuvos dailės muziejuje dirbanti Prano Gudyno restauravimo centro aukščiausios kategorijos tapybos restauratorė, 2006 m. Vyriausybės kultūros ir meno premijos laureatė Janė Bilotienė.

Janė Bilotienė Lietuvoje daugelio vadinama „Didžiąja Madonų gydytoja“. Tas vardas pelnytas. Per paskutiniuosius 15 metų ji atnaujino daugelį pačių garsiausių Lietuvos Madonų paveikslų: Vilniaus arkikatedroje saugomą Sapiegų Dievo Motinos, stebuklais garsėjančią Vilniaus Aušros Vartų koplyčios paveikslą „Švč. Marija Gailestingumo Motina“, taip pat Žemaičių Kalvarijos bazilikos centrinio altoriaus paveikslą „Švč. Marija su Vaikeliu“, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos bazilikos didžiojo altoriaus paveikslą „Dievo Motina su Vaikeliu“ ir daugelį kitų vertingų, Lietuvos kultūros paveldo aukso fondui priskiriamų senosios tapybos kūrinių.

► Šiandien, įvertinant J. Bilotienės praktiką, sukauptą restauruojant minėtus Madonų paveikslus, jau galima daryti ir kai kurias menotyrines išvadas. Akivaizdu, kad iki paskutiniųjų restauravimų ne itin išvaizdūs, meniniu požiūriu mažaverčiai, neseniai nutapytais laikyti Madonų paveikslai (Žemaičių Kalvarijos bazilikos, Palangos bažnyčios didžiųjų altorių ir keletas kitų) yra vertingi nežinomų, tačiau talentingų XVII, XVIII a. pr. Lietuvos dailininkų kūrinių. Bažnyčia centriniams altoriams nuo seno labai atsakingai parinkdavo paveikslus, juos prižiūrėdavo ir sugebėjo išsaugoti per didžiausias istorines suirutes. Minėti paveikslai yra buvę ne kartą atnaujinti, kai kurie pertapyti net po keliolika kartų, todėl jų pirmavaizdžiai, dažniausiai gerokai apgadinti, iki šiol slėpėsi po storu vėlesnių užtapytųjų sluoksniu. Nuėmus juos, sutvirtinus šių paveikslų pirmavaizdžius, jie vėl džiugina savo autentišku grožiu.

► Pradėjus restauruoti Palangos bažnyčios centrinio altoriaus

Portraits of restorers: Janė Bilotienė, “The Grand Healer of Madonnas”

Danutė MUKIENĖ

In summer of 2008 the Pranas Gudynas Centre of Restoration of the Lithuanian Art Museum finished the restoration of the painting “The Virgin with the Child” of the big altar of the church, which was returned to the Palanga Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary on 16 August. The painting was restored by the winner of the National Culture and Art Award Janė Bilotienė, a highly professional painting restorer who has been working in the Petras Gudynas Centre of Restoration of the Lithuanian Art Museum for 40 years. Her portrait is presented in this publication.

In Lithuania many people refer to Janė Bilotienė as “The Grand Healer of Madonnas” and she really deserves this title. During the recent 15 years she restored many famous paintings of Madonnas in Lithuania: the Sapiegos Mother of God secured in the Vilnius Cathedral, the painting of the Vilnius Aušros Vartai Chapel “St. Mary – the Mother of Grace”, the painting of the central altar of the Žemaičiai Kalvarija basilica “Virgin with the Child”, the painting of the big altar of the Šiluva Blessed Virgin Mary basilica “Mother of God with the Child” and many other valuable ancient works of art attributed to the golden fund of the Lithuanian cultural heritage.

Janėi Bilotienei už darbą dėkoja Telšių vyskupas dr. Jonas Boruta SJ. 2008 m. rugpjūčio 16 d., Palanga. D. Mukienės nuotr.

paveikslą., iš karto matėsi, kad jis pareikalaus ilgo ir kruopštaus darbo. 2007 m. vasarą, pažymint Palangos bažnyčios 100-metį, buvo nutarta į bažnyčią laikinai sugrąžinti iš dalies restauruotą centrinio altoriaus paveikslą (iki to laiko buvo spėta atlikti tik paveikslų technologinius ir istorinius tyrimus, restauruoti aptaisais nepridengtas paveikslų vietas ir senuosius paveikslų aptaisus, tarp jų ir paausutas Švč. Mergelės Marijos ir Vaikelio karūnas). J. Bilotienė kartu su kitais restauratoriais jubiliejaus dienomis pati atlydėjo jį į bažnyčią, o po iškilnių, šv. Roko atleidų vėl priėmė į savo dirbtuves Vilniuje ir ilgus mėnesius prie jo kruopščiai dirbo, ne vieną kartą dar savo atradimais nustebindama kolegas restauratorius ir menotyrimininkus.

► Per metus papildomai dar buvo atlikta daugybė paveikslų atskirų fragmentų cheminių tyrimų, LDM restauravimo tarybos posėdžiuose ne kartą tartasi dėl įvairių klausimų, iškilusių kūrinio restauravimo metu. Į daugelį jų atsakymą, pasitelkus ilgametę restauratorės patirtį ir intenciją, talentą, rasti teko pačiai J. Bilotienėi. Anot LDM Prano Gudyno restauravimo centro vedėjos Jūratės Senvaitienės, „Lietuvoje yra daug gerų restauratorių. Janė Bilotienė – drąsiausia iš jų“. Ta jos drąsa – tai, intuityviai pajautus kūrinio didžiulę išliekamąją vertę, sugebėjimas nugalėti nepasitikėjimą. Tą nepasitikėjimą savo jėgomis jaučia kiekvienas restauratorius, pradėdamas dirbti prie tokio sakralaus, visuomenei gerai žinomo kūrinio. J. Bilotienė dirba milimetras po milimetro skindamasi kelią link tikrojo paveikslų pažinimo ir jo pirmavaizdžio sugrąžinimo naujam gyvenimui. Tai pareikalauja didžiulės nervinės įtampos, mėnesių kruopštaus, alinančio darbo, kurio metu ji tarsi susigyvena su paveiksle atkuriamomis figūromis ir tarsi gyvas jas įsileidžia į savo gyvenimą ir mintis. Tie paveikslai tampa tarsi jos pačios vaikais, todėl kiekvienas išsiskyrimas su jais taip pat sudėtingas... Kai išveža užbaigtą restauruoti Marijos paveikslą, Janei jos darbo kambaryje ilgai nyku ir tuščia – tarsi artimo žmogaus būtų netekusi. Prie tų Madonų, kurios dabar jau restauruotos Šiluvoje, Žemaičių Kalvarijoje, kasdien nepalankstysi. Norėdama nusiraminti, Janė tada pasuka į Aušros Vartus – šis Gailestingosios Motinos paveikslas visada šalia jos.

► Kol yra bent vienas nežinomas, J. Bilotienė, restauruodama kūrinius, atgalios negrįžta ir niekada neieško lengviausių kelių. Kiekvieną išlikusį kūrinio sluoksnį ji išstudijuoja, atvėrusi jį, naujai kartu su kolegomis chemikais, kitų sričių specialistais restauratoriais įvertina, ir taip centimetras po centimetro, diena po dienos dirba, kol pradeda ryškėti atskiri autentiško vaizdo fragmentai, kol jie susiveda į visumą ir sutvirtinti, atnaujinti vėl nušvinta savo pirmąją šviesą.

► 2006 m. viduryje į Prano Gudyno restauravimo centrą atgabenus Palangos bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslą, jis buvo su XX a. iš aliuminio skardos padarytais nevertingais aptaisais. Kiek vėliau čia atsidadė ir Telšių vyskupo dr. Jono Borutos Palangos bažnyčioje surasti, atsargiai surinkti autentiškų paveikslų

LDM Prano Gudyno restauravimo centro aukščiausios kategorijos tapybos reatauratorė Janė Bilotienė prie restauruoto Palangos bažnyčios paveikslų. D. Mukienės nuotr.

Restauruotas Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“. A. Lukšeno nuotr.

sidabrinų aptaisų fragmentai (tų didesnių ir mažesnių, stipriai deformuotų, laiko, drėgmės ir nešvarumų apgadintų sidabro skardos plokštelių restauratoriai suskaičiavo net 45). Juos iš naujo „sulipdyti“ į vientisą Švč. Mergelės Marijos ir Vaikelio apdarą su paausuotomis karūnomis buvo patikėta LDM Prano Gudyno restauravimo centro aukščiausios kvalifikacijos metalo restauratoriui Rimvydui Derkinčiui. Greitai paaiškėjo, kad senieji, ilgą laiką nenaudoti ir anksčiau dėl dvasininkų neapsižiūrėjimo ir menotyrinių žinių trūkumo sunykimui pasmerkti sidabriniai, ornamentais iškalinėti, išgraviruoti aptaisai yra buvę sukurti talentingo sidabro meistro specialiai XVII a. nutapytam Palangos bažnyčios didžiojo altoriaus paveiksliui, kurį ėmėsi restauruoti J. Bilotienė.

► Visą tą laiką, kol Palangos bažnyčios paveikslą kruopščiai, atsakingai tyrinėjo ir centimetras po centimetro kūrinio pirmavaizdį stengėsi atkurti restauravimo centre dirbantys chemikai, tapybos restauratoriai, kitų sričių specialistai, be kurių pagalbos neapsieinama restauruojant tokius reikšmingus sakralinius kultūros paveldo objektus, Palangos bažnyčios altoriuje žmonės matė restauruojamo paveikslo kopiją. Vaizdas, kuris išryškėjo nuėmus daugelį autentiško paveikslo pertapymo sluoksnių (jų vietomis būta net iki 14), sutvirtinus išlikusias ir atkūrus sunykusias paveikslo pirmavaizdžio daleles, gerokai skiriasi nuo to, koks jis buvo iki paveikslo restauravimo. Tamsus, rūstus ir nebyliai į tolį žvelgęs Marijos veidas prašviesėjo, nušvito naujomis spalvomis, Švč. Mergelės Marijos skleidžiama akių ir širdies šiluma.

► Anksčiau manyta, kad šis 116 x 90 cm ant drobės nutapytas paveikslas, kuris restauratoriams buvo atvežtas gerokai sunykęs, smarkiai pažeistas, net kulkų suvarpytas, ne kartą daugelyje vietų vinimis perkaltas, yra sukurtas dailininko mėgėjo ir ne anksčiau kaip XIX amžiuje. Atlikus istorinius ir cheminius tyrimus paaiškėjo, kad tai XVII a. viduryje (ne anksčiau kaip XVII a. 4 dešimtmetį) pagal anuo metu Europoje plitusio stebuklais garšėjančio Bochnios Švč. Mergelės Marijos su Vaikeliu paveikslo pavyzdį talentingo tapytojo sukurtas paveikslas. Restauravimo metu išsiaiškinta, kad nebėra išlikusių Švč. Mergelės Marijos karūną laikančių angeliukų figūrų pirmavaizdžių, tad juos Janei teko atkurti pagal vėlesnius paveikslo užtapytus, atsižvelgiant į senųjų paveikslo aptaisų dydį ir vietą. Nuėmus užtapytus nuo Švč. Mergelės Marijos veido paaiškėjo, kad tai, kaip ir Bochnios Švč. Mergelė Marija, krauju ašarojanti ir prakaituojanti Jėzaus Motina. Ant jos dešiniojo skruosto – keli išilginiai brūkšniai, virš galvos – aureolė.

► Šio paveikslo istorinius tyrimus atliko žinoma Lietuvos kultūros istorinė, sakralinės dailės tyrinėtoja, Kultūros, filosofijos ir meno instituto darbuotoja, Vilniaus dailės akademijos doktorantė Regimanta Stankevičienė. Jos, kaip ir restauratorių, dirbusių prie šio paveikslo, tyrimai buvo paskelbti 2007 m. birželio 2 d. Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje įvykusioje jos šimtmečiui skirtoje mokslinėje konferencijoje ir ta proga 2007 m. išleistoje knygoje „Palanga. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. Paveikslo restauravimo metu atlikti paveikslo tyrimai (tiek istoriniai, tiek ir technologiniai), restauravimo eiga 2008 m. vasarą buvo apibendrinti ir R. Stankevičienės studijoje, kurią 2008 m. atskira knyguote išleido Lietuvos dailės muziejus, taip pat ir paveikslo sugrąžinimo bažnyčiai renginiuose, kurie Palangoje vyko 2008 m. rugpjūčio 16 d. ■